

7. N.d. Znachenie veterinarnoi meditsyny [The importance of veterinary medicine]. URL: <http://prodamtext.ru/64/13195/znachenie-veterinarnoy-meditsiny.html>. [in Russian].
8. Karomatov I.D., Baimurodov R.S. (2017) Kanisterapiia (obzor literatury) [Canistherapy (literature review)]. *Biologiya i integrativnaia meditsina*. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kanisterapiya-obzor-literatury>. [in Russian].
9. Komar I., Halma L. (2012) Sotsialno-pedahohichni aspekty kanisterapii [Socio-pedagogical aspects of canine therapy]. *Molod i rynek*. 2012. № 4 (87). P. 96–99. [in Ukrainian].
10. Lvinaia S.D. (2012) Zooterapii-perspektivnoe napravlenie psikhoterapii rasstroistv shizofrenicheskogo spektra [Zooththerapy is a promising area of psychotherapy for schizophrenic spectrum disorders]. *Nezavisimy psikhiatricheskikh zhurnal*. № II. С. 78–83. [in Russian].
11. Makarova I.V. (2010) Rozvytok instytutiv hromadianskoho suspilstva: istorychni aspekty [Development of civil society institutions: historical aspects]. *Zbirnyk naukovykh prats «Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia»*. Vyp. 2 (5). P. 16–24. [in Ukrainian].
12. Melnyk L.A. (2019) Vzaiemodiia derzhavy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva: osnovni poniattia, problemy ta stratehichni napriamy [Interaction of the state and civil society institutions: basic concepts, problems and strategic directions]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/30.pdf. [in Ukrainian].
13. Ostroumova M.A., Makarova T.N. (2016) Analiz amerikanskogo opyta primeneniia kanisterapii kak metoda lecheniia [Analysis of the American experience of using canistherapy as a method of treatment]. *Molodezh i nauka*. № 10. P. 17–18. [in Russian].
14. Pro veterynarnu medytsynu [On veterinary medicine] : Zakon Ukrainy vid 25.06.1992 № 2498-XII. [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia Litsenziinykh umov provadzhennia hospodarskoi diialnosti z veterynarnoi praktyky [On approval of the Licensing Conditions for Economic Activity in Veterinary Practice] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 lystopada 2015 r. № 896. [in Ukrainian].
16. Rudenko O.M., Shturkhetkskbyq S.V. (2014) Rozvytok hromadianskoho suspilstva v Ukraini: mynule, suchasnist, perspektyvy [Development of civil society in Ukraine: past, present, prospects]. Ostroh : IHSU, Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». 328 p. [in Ukrainian].
17. Saprykina N.V. (2014) Hromadianske suspilstvo v systemi suchasnykh suspilno-ekonomichnykh vidnosyn. *Ekonomika ta derzhava*. № 12. P. 29–32. [in Ukrainian].
18. Serkhovets S. (2014) Struktura hotovnosti maibutnykh ofitseriv pravoohoronnykh orhaniv do kinolohichnoho zabezpechennia operativno-sluzhbovoi diialnosti [The structure of readiness of future law enforcement officers to cynological support of operational and service activities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota*. № 30. P. 153–155. [in Ukrainian].
19. Khabermas Iu. (2003) Filosofskaa diskurs o modern [Philosophical discourse about modernity]. Moskva: Ves Mir. 416 p. [in Russian].
20. Chabanova Yu.V. (2016) Orhanizatsiino-pravovi zasady derzhavnoho upravlinnia v haluzi veterynarnoi medytsyny Ukrainy [Organizational and legal principles of public administration in the field of veterinary medicine of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka*. № 1. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/15-CHABANOVA.pdf>. [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.2.28>

ПЕРШОПОЧАТКОВІ ТА ПОДАЛЬШІ СЛІДЧІ ДІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Іван Сиводєд

аспірант кафедри криміналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»,

прокурор відділу

Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Південного регіону (Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-2057-9609

Анотація. Наукова стаття присвячена проблемам особливостей проведення невідкладних слідчих дій та розшукових заходів встановлення підозрюваних осіб, які скоїли умисне вбивство військовослужбовців під час проведення бойових дій, у період проведення антитерористичної операції на сході України. Зазначається, що науковцями на достатньому рівні досліджені особливості початкового етапу розслідування цих злочинів, але ми вважаємо, що питанням подальших слідчих дій розслідування умисних вбивств військовослужбовців під час бойових дій науковці приділяли увагу ще не на достатньому рівні.

Зазначається, що встановлено певні проблеми в проведенні окремих слідчих дій, зокрема особливості огляду місця події, огляду трупу, допит підозрюваних осіб та свідків, слідчий експеримент, пошукові оперативні заходи встановлення та затримання розшукуваних осіб.

Ключові слова: першопочаткові та подальші слідчі дії, вбивство, умисне вбивство військовослужбовця, антитерористична операція, бойові дії.

INITIAL AND SUBSEQUENT INVESTIGATIVE ACTIONS INVESTIGATION OF INTENTIONAL KILLINGS OF MILITARY SERVANTS DURING THE COMBAT

Ivan Syvodied

Postgraduate Student at the Department of Criminology

National University "Odessa Law Academy",

Prosecutor

Specialized Prosecutor's Office in the Military and Defense Sphere of the Southern region (Odesa, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-2057-9609

Abstract. The scientific article is devoted to the problems of the peculiarities of conducting urgent investigative actions and search measures to identify suspects who committed premeditated murder of servicemen during hostilities during the anti-terrorist operation in eastern Ukraine. It is noted that scientists have sufficiently studied the peculiarities of the initial stage of investigation of these crimes, but we believe that the issue of further investigative actions to investigate the premeditated murder of servicemen during hostilities, attention has not been paid enough.

It is noted that certain problems have been identified in the conduct of certain investigative actions, in particular, features of the scene inspection, examination of the corpse, interrogation of suspects and witnesses, investigative experiment, search operations to identify and detain wanted persons.

Key words: initial and subsequent investigative actions, murder, premeditated murder of a serviceman, anti-terrorist operation, hostilities.

WSTĘPNE I DALSZE CZYNNOŚCI DOCHODZENIOWO-ŚLEDTCZE W SPRAWIE UMYŚLNYCH ZABÓJSTW ŻOŁNIERZY W OKRESIE DZIAŁAŃ WOJENNYCH

Ivan Syvodied

aspirant Katedry Kryminalistyki

Narodowego Uniwersytetu „Odeska Akademia Prawnicza”,

prokurator Wydziału

Specjalistycznej Prokuratury w sferze Wojskowej i Obronnej Regionu Południowego (Odesa, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-2057-9609

Adnotacja. Artykuł naukowy poświęcony jest problemom specyfiki prowadzenia pilnych działań dochodzeniowo-śledczych i poszukiwawczych w celu ustalenia podejrzanych osób, które popełniły umyślne zabójstwo żołnierzy podczas działań wojennych w okresie operacji antyterrorystycznej na wschodzie Ukrainy. Należy zauważyć, że naukowcy badali cechy początkowego etapu dochodzenia w sprawie tych przestępstw na wystarczającym poziomie, ale uważamy, że kwestia dalszych działań dochodzeniowo-śledczych w celu zbadania umyślnych zabójstw żołnierzy podczas działań wojennych została rozważona przez naukowców nie na wystarczającym poziomie.

Należy zauważyć, że istnieją pewne problemy w prowadzeniu poszczególnych działań dochodzeniowo-śledczych, w szczególności cechy oględzin miejsca zdarzenia, zwłok, przesłuchania podejrzanych osób i świadków, eksperymentu śledczego, poszukiwawczych środków operacyjnych w celu ustalenia i zatrzymania poszukiwanych osób.

Słowa kluczowe: wstępne i dalsze czynności dochodzeniowo-śledcze, zabójstwo, umyślne zabójstwo żołnierza, operacja antyterrorystyczna, działania bojowe.

Вступ. Державна політика спрямована на демократизацію суспільного життя та передбачає необхідність розширення й збагачення соціально-економічних, політичних і особистих прав, свобод громадян, створення дедалі більш сприятливих умов і гарантій їх реалізації. Основою таких гарантій і служить реальне забезпечення права людини на життя. Зокрема, у ст. 3, 27 Конституції України наголошується, що людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність, і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (Конституція України, 1996: 141).

Основна частина. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у ст. 2 визначає, що право кожного на життя охороняється законом, а ст. 15 вказаної Конвенції забезпечує право на життя, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій. Ця загальнодержавна функція реалізується комплексом відповідних кримінально-правових заходів, ефективність застосування яких визначається невідворотністю покарання за вбивство (Кримінальний кодекс України, 2015: 199; Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012: 392). Окупація частини території України представниками т.зв. «ДНР» та «ЛНР» не означає, що Україна «автоматично» не несе жодної відповідальності за порушення прав людини на цій

території. Навіть, зважаючи на умови збройного конфлікту, Європейський суд із прав людини визнавав, що «зобов'язання розслідувати існує навіть в складних та небезпечних умовах, включаючи умови військового конфлікту». У тому числі й тоді, коли події, що призвели до необхідності розслідування вбивств військовослужбовців, відбуваються в атмосфері повсюдного насильства і слідчі мають працювати в умовах перешкод та труднощів, що змушують їх вдаватися до менш ефективних методів розслідування в умовах проведення бойових дій.

Разом із тим суспільно-політичні й економічні процеси, що відбуваються в Україні нині, не сприяють зниженню соціальної напруженості. За кримінологічними даними, протягом останніх десяти років на території України відбувається інтенсивна ескалація кримінального насильства. Розвиток ринкових відносин в економіці України супроводжується зростанням тяжких кримінальних злочинів та істотними змінами в структурі й динаміці злочинності.

Крім цього, з 2014 р. до цього часу в Донецький та Луганський областях відбуваються антитерористичні заходи з протидії незаконним озброєним формуванням, де в умовах проведення бойових дій залучаються підрозділи Збройних сил Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства надзвичайних ситуацій, Служби Безпеки України.

Одним із проявів цієї негативної тенденції на тимчасово захоплених терористичними угрупованнями частини міст на сході України є значне зростання злочинності загалом і збільшення особливо тяжких злочинів проти особи, таких, як умисні вбивства, зокрема Так, кількість зареєстрованих вбивств за період проведення бойових дій останні 5 років в Україні збільшилося майже вдвічі. Найбільше їх вчинялося в період 2015–2016 роки, коли відбувався наступ озброєних формувань у містах Дебальцево, Донецьк, Маріуполь, Курахове, Іловайськ та інші. У цей час в процесі бойових дій загинули понад 2 тис. чоловіків особового складу Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ. Військовою прокуратурою зареєстровані кримінальні провадження, але огляд місця події не проводився, експертні дослідження потерпілих осіб не проведено, місце знаходження більше ніж 600 до цього часу не встановлено. Понад 300 осіб особового складу знаходяться в полоні бойовиків, та їх стан правоохоронним органам не відомий.

Особливу тривогу викликає зростання умисних вбивств військовослужбовців у зоні проведення антитерористичної операції, які вчиняються у військових підрозділах у процесі несення караульної служби, патрулюванні території та на побутовому підґрунті. 27% цих злочинів вчиняються при вживанні алкогольних та наркотичних засобів. Непоодинокі випадки умисних вбивств військовослужбовців, які пов'язані з прихованням трупів, імітації смерті під час бойових подій та інше. Водночас розкриття й розслідування умисних вбивств становить для органів слідства та військової прокуратури серйозні труднощі. Для виконання задуманого вбивства військовослужбовців дедалі частіше складається план його підготовки, скоєння й приховання, залучаються особи, які пройшли спеціальну підготовку, що робить його розкриття та розслідування ще більш складним. Усе це створює значні труднощі на шляху їх розслідування. До цього слід додати недостатню кількість, а до останнього часу по деяких видах ще й відсутність наукових розробок і практичних рекомендацій, що враховують специфіку розслідування окремих категорій умисних вбивств.

У цьому сенсі складності в розслідуванні умисних вбивств військовослужбовців під час бойових дій у зоні проведення антитерористичної операції ліквідував закон № 3984 про допуск дізнавачів, слідчих і прокурорів у район проведення Операції об'єднаних сил (ООС). Документ вносить зміни в Закон «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях», який набув чинності 26 листопада 2020 року. У законі прописано, що допуск дізнавачів, слідчих і прокурорів у район проведення ООС, а також надання їм відповідного сприяння, є обов'язковими. Допускати правоохоронців будуть у порядку, визначеному Командувачем об'єднаних сил (Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, 2018).

В останні роки досить продуктивним виявився системно-діяльнісний підхід у вивченні як злочинної діяльності, так і діяльності з розслідування злочинів, що знайшло своє відображення в наукових працях криміналістів України та інших держав. Важливу роль у підвищенні ефективності розкриття умисних вбивств військовослужбовців під час проведення бойових дій покликані відігравати наукові дослідження, серед яких варто спиратися на дослідження таких науковців: С.А. Афанасєва, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, І.О. Возгріна, Л.Г. Відонова, А.Ф. Волобуєва, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимова, В.Г. Гончаренка, Г.В. Густова, Л.Я. Драпкіна, Ю.П. Дубягіна, А.В. Дулова, В.А. Журавля, Г.О. Зоріна, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, В.Я. Колдіна, О.Н. Колесниченка, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, Г.А. Матусовського, В.О. Образцова, О.С. Саїнчина, М.В. Салтєвського, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова та ін.

Розробляючи методику розслідування убивств, О.С. Саїнчин запропонував умовно поділити скоєні вбивства на такі, які вчиняються у умовах очевидності та неочевидності (Саїнчин, 2018: 644). Вказані умовності нами також враховані в процесі дослідження умисних вбивств військовослужбовців, які скоєні в зоні антитерористичної операції та під час проведення бойових дій.

Вбивства військовослужбовців, які вчинені в умовах очевидності, характеризується перш за все як вбивства, які вчиняються неумисно на побутовому підґрунті, помсти, особистих неприязних стосунках між військовими, військовими та цивільними особами. Як правило, такі злочини мають ситуативний характер – вчиняються без попередньої підготовки, під впливом конфліктних стосунків між знайомими особами. Вони характеризуються тим, що місцем їх вчинення найчастіше є тимчасове житло військових (приміщення, подвір'я), місця бойового чергування, є очевидці і, як правило, на момент виявлення злочину відомий

підозрюваний. Більшість вбивств названої категорії вчиняється у вечірній і нічний час, досить часто у стані алкогольного сп'яніння та на побутовому підґрунті. Тому виявлення трупа з ознаками насильницької смерті в тимчасовому житлі вже є підставою для висунування версії про те, що вбивцею є особа з найближчого оточення потерпілого (Синеокий, 1999: 27–31; Видонов, 1979: 11).

Місце скоєння вбивства та місце виявлення трупу частіше за все збігаються. Обстановка скоєння вбивства не спотворюється, знаряддя вбивства та сліди підозрюваним не знищуються. Має місце каяття підозрюваного або його явка з провинною. Розслідувати вбивства зазначеної категорії для слідчого та процесуального керівника нескладно, протидія розслідуванню виявляється на дуже низькому рівні або зовсім відсутня.

По-іншому треба ставитись до **умисних вбивств, які скоєні в умовах неочевидності**, – це вбивства, які скоєні з подальшим переховуванням особи потерпілого, знищенням слідів злочину, а іноді і трупа (Синеокий, 1999: 27–31; Видонов, 1979: 14). До цієї категорії вбивств належать ті, які характеризуються такими обставинами: труп військовослужбовця або його частини виявлено поза тимчасовим житлом (на вулиці, в полі, лісі, іншому приміщенні тощо); особа потерпілого не встановлена, або встановлення потребує тривалого часу; відсутні очевидці та свідки, відсутня інформація щодо особи підозрюваного у вбивстві.

Більш складною обставиною є встановлення особи загиблого під час бойових дій, коли смерть військового настала від вибуху і є останки трупу, або труп повернутий бойовиками через кілька днів після бойових дій.

Розглянемо основні елементи криміналістичної характеристики вбивств.

Спосіб підготовки, вчинення та приховування. Способи підготовки до вбивства військовослужбовця аналогічні майже до усіх категорій умисних вбивств. Вони надзвичайно різноманітні: застосування вибухових пристроїв, вогнепальної і холодної зброї, удавлення зашморгом, дія високої температури, утоплення та ін. Спосіб вчинення часто вказує на особу злочинця і дозволяє висувати версії як щодо вбивці, так і щодо мотивів учинення злочину. Спосіб вчинення вбивства орієнтує слідчого на комплекс встановлення слідів і речових доказів, що можуть бути виявлені в процесі розслідування. Крім того, спосіб вчинення може сприяти встановленню особи потерпілого (мається на увазі характер попередніх стосунків потерпілого зі злочинцем).

Спосіб приховування. Найбільш традиційними способами приховування є: знищення слідів злочину; приховування чи знищення знарядь і засобів вбивства; інсценування вбивства під нещасний випадок чи самогубство; знищення трупа (спалювання, утоплення, розчленування, закопування); спотворення трупа з метою приховування особи потерпілого, розробка фальшивого алібі під бойові втрати (Клименко, Янчук, 2003: 95). Як правило, такі дії пов'язані з бажанням вбивці уникнути відповідальності, приховати свою причетність до злочину. Провину підозрюваний не визнає, наполягає на своєму алібі, доказів у кримінальному провадженні замало, слідчий та прокурор відчують протидію з боку підозрюваного, його співслужбовців та командування військового підрозділу, де він або потерпілий проходили військову службу.

Час, місце та обстановка події злочину. Зазвичай злочинець вибирає час, коли немає свідків, коли потерпілий один у будинку, в приміщенні або в іншому місці, нерідко вечірній або нічний. Місце вчинення вбивства – це найчастіше безлюдна місцевість чи час проведення бойового чергування, відпочинку, в якій потерпілий може бути один та можуть бути відсутні очевидці та свідки вбивства. Також це може бути транспорт (автомобільний чи залізничний), зруйновані будинки або такі, що будуються, інші місця, куди з різних обставин потрапляє потерпілий. Можливе вбивство в період обстрілу бойових позицій, ротациї та передислокації бойових частин. Місце злочину, як і обстановка, є надзвичайно важливим джерелом інформації, бо воно містить велику кількість слідів і речових доказів, що визначають напрям розслідування і висунення слідчих версій.

«Слідова картина» вбивства (сліди злочину). «Слідову картину» утворюють обставини і сліди події злочину. Виявлення їх, аналіз, встановлення причинних зв'язків дають змогу побудувати картину події, сформулювати уявні або дійсні моделі злочину, механізм його вчинення. Дослідження таких слідів і речових доказів може вказати на особу злочинця, особу потерпілого та обставини події, виявити негативні обставини, сліди приховання злочину.

Особа злочинця (цивільна особа або співслужбовець-військовий). Соціальний і психологічний портрет вбивці має різноманітні риси залежно від того, чи є злочин умисним або вчинений із необережності. Злочинець, який вчинив вбивство військовослужбовця умисно, характеризується негативно, має такі якості, як агресивність до військових та до України взагалі, жорстокість, егоїзм, цинізм, зневага до чужих інтересів, розпущеність, тощо. Серед злочинців цієї категорії переважають психопати з прихованими ознаками психічних розладів, особи з психічними відхиленнями чи декомпенсованими акцентуаціями характеру. У випадках необережних вбивств злочинці, як правило, не мають таких якостей. Дії злочинця на місці події дають змогу дійти висновків щодо його обережності, продуманості дій, наявності фахових навичок, сили, жорстокості та ін.

Особа потерпілого (суто військовослужбовці). Особа потерпілого нерідко вказує на особу злочинця (зв'язки потерпілого зі злочинцем, характер їхніх стосунків, мотиви вчиненого злочину). Тому вивчення особи потерпілого дозволяє висунути версії щодо вбивці, мотивів учинення злочину, в окремих випадках щодо віктимної поведінки потерпілого в період несення ним бойового чергування та поведінки у побуті.

Якщо можна вважати, що першочерговий етап розслідування умисних вбивств військовослужбовців науковцями розроблений на достатньому рівні, то **подальший етап розслідування цих злочинів**, на нашу думку, потребує додаткового наукового осмислення та практичної доробки, що є актуальним та залишається предметом нашого дослідження, в рамках цієї статті. Наступний етап розслідування пов'язується з притягненням особи як підозрюваного і пред'явленням їй підозри у вчиненні вбивства у порядку ст.ст. 276–279 КПК України. негайно після пред'явлення підозри слідчий зобов'язаний провести допит цієї особи. На

початку допиту необхідно запитати підозрюваного, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні, після чого йому пропонується дати показання по суті його підозри (ст. 224 Кримінально-процесуального Кодексу (КПК) України). Таким чином, характер слідчої ситуації цілком залежить від позиції підозрюваного на допиті, яка може мати чотири варіанти: 1) підозрюваний відмовляється давати показання і відповідати на запитання, посилаючись на ст. 63 Конституції України; 2) підозрюваний визнає себе винним частково в готовий давати покази лише ті, які він зазначає; 3) підозрюваний визнає себе винним повністю та дає правдиві покази, виказуючи готовність співпрацювати зі слідством, сподіваючись на пом'якшення покарання (ч. 1 п. 1 ст. 66 Кримінального Кодексу (КК) України) підозрюваний не визнає себе винним, але згоден давати покази (Тацій, Панов, Шепітько, Коновалов, 2003: 314; Хань, 2003: 133).

У першій ситуації слідчий, звертаючи увагу на те, що надання показань є правом підозрюваного, все ж таки має спонукати його до спілкування і дачі відповідних пояснень стосовно обставин вчинення вбивства. У другій і третій ситуаціях визначальним є фактор визнання вини і завданням слідчого є перевірка одержаних показань після закінчення допиту. У четвертій ситуації завданням слідчого є викриття підозрюваного у вчиненні вбивства шляхом оперування вже зібраними доказами, а також спрямуванням зусиль на визначення і використання й інших джерел доказів.

Окрім завдань розслідування, які визначаються позицією особи щодо пред'явленої підозри, завданнями наступного етапу розслідування вбивств є: 1) встановлення всіх співучасників злочину і збирання доказів для їх притягнення як підозрюваних; 2) вивчення особистості підозрюваного з метою отримання інформації, необхідної для винесення справедливого вироку; 3) встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню вбивства і прийняття заходів щодо їх усунення; 4) забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, арешту та можливої конфіскації майна; 5) забезпечення безпеки учасників кримінального процесу за наявності такої загрози.

Для вирішення названих завдань проводяться комплекси слідчих розшукових та негласних слідчих (розшукових) дії та оперативно-розшукових заходів, послідовність яких зумовлюється особливостями конкретної слідчої ситуації на тому чи іншому відрізку часу (Лисиченко, Гончаренко, Салтевський и др., 1998: 23; Шепітько, 2001: 114–115; Про оперативну-розшукову діяльність: Закон України). Типовими для наступного етапу розслідування вбивств є такі слідчі дії та оперативно-розшукові заходи:

- 1) складання плану розслідування та встановлення обов'язків членів слідчо-оперативної групи;
- 2) оперативно-розшукові заходи щодо встановлення всіх співучасників вбивства, а також можливих його свідків, для чого залучаються співробітники поліції, військової контррозвідки Служби Безпеки України та Військової служби правопорядку;
- 3) допит свідків, які з'явилися у кримінальному провадженні після допиту обвинуваченого;
- 4) оперативно-розшукові заходи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності щодо забезпечення безпеки свідків, а також осіб, визнаних потерпілими у справі про вбивство;
- 5) виїмки документів за місцем проживання та проходження військової служби, в яких міститься інформація про особистість обвинуваченого, накази командування військового підрозділу про відрядження в зону проведення бойових дій та заступ на бойове чергування, проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на збирання такої інформації;
- 6) одночасний допит (проводяться для усунення суперечностей між раніше допитаними особами);
- 7) відтворення обстановки і обставин події з участю обвинуваченого, який визнав себе винним у вбивстві;
- 8) призначення криміналістичних та іншого роду експертиз, речових доказів, виявлених після допиту обвинуваченого;
- 9) призначення судово-психіатричної, судово-наркологічної експертиз обвинуваченого;
- 10) метою наступного етапу розслідування є перевірка раніше зібраних доказів і формування їх у систему, необхідну для винесення обвинувального вироку і виконання завдань кримінального судочинства загалом.

Особливості тактики проведення окремих слідчих дій.

Огляд місця події є невідкладною слідчою дією, яка проводиться за умов ч. 3 ст. 214 КПК України особливості якої у справах про вбивства визначаються специфічністю центрального об'єкта огляду, яким виступає труп людини і відповідні сліди (рани, кров, мікрочастинки тканин та внутрішніх органів тощо). Це впливає як на послідовність дій слідчого і спеціалістів, так і на їх зміст. Потрібно звернути увагу, що в огляді трупа обов'язковою є участь судово-медичного експерта. Коли неможливо викликати судово-медичного експерта, то запрошують лікаря (ч. 1 ст. 238 КПК України).

Безпосереднє сприйняття даних, одержаних в процесі огляду місця події, позитивно позначається на формуванні внутрішнього переконання, на висуненні і перевірці версій. Тому як слідчому, так і працівникам органу дізнання необхідно особисто побачити обстановку, речові докази, предмети і сліди, документи на місці події, а не сприймати подібну інформацію зі слів інших осіб (Гусаков, 1994: 189). У процесі огляду місця події у справах про вбивства військовослужбовця з'ясовуються такі питання: 1) чи мало місце вбивство, самогубство або нещасний випадок; 2) час вчинення вбивства, а також проміжок часу, на протязі якого злочинець знаходився на місці події; 3) місце вчинення злочину (чи відбулося вбивство там, де було виявлено труп потерпілого); 4) хто є потерпілий, які дані характеризують його особу; 5) хто вчинив вбивство (одна людина або кілька), які дані характеризують особу злочинця; 6) спосіб вбивства, які знаряддя використані злочинцями; 7) мотиви і мета злочину; 8) шляхи приходу і відходу злочинців із місця події; 9) шляхи підходу потерпілого до місця події; 10) які сліди залишилися на місці події (у тому числі предмети або їхні частини,

залишені злочинцем); 11) предмети, забрані злочинцями з місця події; 12) сліди, які, ймовірно, могли залишитися на злочинцях (кров, частинки ґрунту тощо).

У процесі огляду трупа на місці події мають бути виявлені і зафіксовані такі факти: місце виявлення трупа і розташування його стосовно навколишнього оточення; розташування трупа щодо об'єктів і слідів із ним взаємозв'язаних (зброя злочину, сліди крові); поза трупа, положення кінцівок, наявність різних слідів і предметів на трупі і під ним; стан одягу на трупі, наявність слідів на одязі, особливі прикмети; наявність і характер тілесних ушкоджень; наявність трупних явищ. Труп має бути сфотографований так, щоби зазначена інформація знайшла відображення на фотознімках.

Особливості огляду місця події у справах про неочевидні вбивства військовослужбовців у період бойового чергування та проведення бойових дій виявляється доволі складним, особливо в тих випадках, коли необхідно оглянути велику територію, або є небезпека зникнення слідів під впливом погодних умов, або є два і більше трупів. Тому доцільно залучати до проведення цієї слідчої дії дрони військової розвідки, спостереження з яких записувати на знімні носії, які потім необхідно переглянути в присутності понятих та залучити до протоколу огляду місця події як додатки. Спільна робота під час огляду місця події має розподілятися відповідно до конкретних задач огляду, що стоять перед слідчим і органом дізнання. Слідчий повністю відповідає за його хід, результативність і якість. До задач слідчого входять виявлення, сприйняття, вивчення і фіксація стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що знаходяться на місці події, в цілях з'ясування характеру події, особи злочинця, мотивів злочину і інших обставин, що підлягають встановленню. Огляд потрібно проводити як найшвидше за наявності інформації про новий початок бойових дій, обстрілів, або об'явити перерву в огляді, про що зазначити у відповідному протоколі огляду місця події.

Співробітники поліції, Військової служби правопорядку та військової контррозвідки Служби безпеки України сприяють виконанню вказаної слідчої дії, але при цьому однією з основних задач їхньої діяльності є організація і проведення оперативно-розшукових заходів щодо перевірки тієї інформації, яка встановлюється в процесі огляду, а також збір інших даних для розкриття злочину (Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; Салтевський, 2003: 315–317; Стратонов, Захарченко, 2011: 982–984; Дозорова, Зинина, Статкуса и др., 1988: 55; Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях).

До таких заходів слід зрахувати організацію переслідування; загороджувальні і розшукові дії, застосування службово-розшукового собаки, обходи місцевості, встановлення можливих шляхів приходу і відходу злочинця, обстеження, прочісування району, прилеглого до місця події за допомогою дронів. Члени групи з огляду місця події надають допомогу слідчому у виявленні слідів і речових доказів, а також виконують одиничні вказівки і доручення слідчого, пов'язані безпосередньо з проведенням огляду, встановлення обставин події та особи підозрюваного. Обмін інформацією, одержуваною в процесі огляду місця події, є однією з найважливіших умов ефективності взаємодії слідчого й органу дізнання на цьому етапі розслідування справи.

Призначення судово-медичної експертизи. У справах про вбивства військовослужбовця судово-медична експертиза може бути призначена стосовно: 1) трупа або його частин; 2) речових доказів; 3) живих осіб (Дозорова, Зинина, Статкуса и др., 1988: 36). Судово-медична експертиза трупа призначається для вирішення таких основних питань: 1) які тілесні ушкодження є на трупі, їх кількість, характер і локалізація; 2) яке з тілесних ушкоджень стало безпосередньо причиною смерті; 3) час настання смерті; 4) послідовність заподіяння тілесних ушкоджень; 5) які з тілесних ушкоджень є прижиттєвими, а які є посмертними; 6) які особливості має зброя, яким були заподіяні тілесні ушкодження; 7) в якому положенні знаходився потерпілий під час заподіяння тілесних ушкоджень і, зокрема, смертельного; 8) чи є в ранах мікрочастинки сторонніх речовин; 9) чи не знаходився потерпілий у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння.

У процесі судово-медичного дослідження розчленованого трупа додатково ставляться запитання, які зумовлені фактом розчленування і необхідністю встановлення особистості потерпілого: 1) чи є виявлені частини частинами одного трупа, чи різних; 2) яка стать, вік, зріст потерпілого; 3) чи є особливі прикмети (шрами, татування, наслідки перенесених травм чи захворювань), які могли б бути використаними для ідентифікації особи; 4) які особливості зброя, яким було здійснено розчленування трупа (чи не залишились на кістках і тканинах трупа сліди, придатні для ідентифікації зброя); 5) чи має особливості спосіб розчленування трупа, які вказують на фахові навички злочинця.

Судово-медична експертиза речових доказів призначається стосовно предметів і документів зі слідами біологічного походження. Зокрема, об'єктами дослідження можуть виступати: 1) одяг і взуття підозрюваного і потерпілого; 2) предмети, які могли бути зброєю вбивства; 3) документи зі слідами крові, слини, сперми тощо; 4) зразки речовин, вилучених із місця події (тампони зі зразками попередньо висушеної рідкої крові, зішкрябані зразки висохлої крові); 5) волосся, нігті, мікрочастинки тканин тіла. На вирішення експерта ставляться запитання: 1) чи є на представленому об'єкті сліди біологічного походження (крові, слини, сперми тощо); 2) чи є ця речовина слідами крові (сперми) людини або тварини; 3) чи є ці волокна волоссям людини чи шерстю тварини; 4) чи є ці частинки частинками тіла людини або її внутрішніх органів; 5) чи є їх джерелом конкретна особа (для вирішення цього завдання може бути використана методика дослідження ДНК); 6) яким міг бути механізм утворення слідів крові (бризки фонтануючої крові, від удару, під час руху тощо).

Судово-медична експертиза живих осіб призначається в кримінальних справах про вбивство стосовно потерпілих, які залишилися живими, для вирішення таких питань: 1) які тілесні ушкодження є в цієї особи,

їх кількість, характер і локалізація; 2) яка давність заподіяння тілесних ушкоджень; 3) який ступінь тяжкості тілесних ушкоджень. Судово-медична експертиза може бути призначена і стосовно підозрюваного у вчиненні вбивства військовослужбовців, зокрема, для виявлення на його тілі тілесних ушкоджень, які могли утворитися в результаті боротьби з потерпілим. У цьому випадку експерту також ставляться запитання щодо кількості, характеру і локалізації тілесних ушкоджень, давності та механізму їх утворення (Про судову експертизу).

Обшук може бути проведений за дозволом суду, як за місцем проживання підозрюваного, так і за місцем роботи. Його метою є виявлення слідів – доказів причетності певної особи до злочину: 1) прихованого трупа або його частин (у процесі обшуку приватної ділянки місцевості); 2) зброя і боєприпаси, побутові предмети); 3) одягу і взуття злочинця, що були на ньому під час вчинення вбивства; 4) предметів і документів, якими особа заволоділа в результаті вчинення вбивства; 5) документів, які можуть пояснити характер взаємовідносин підозрюваного і потерпілого; 6) слідів крові, мікрочастинок тканин тіла (коли приміщення є місцем вбивства або розчленування трупа); 7) вільних зразків почерку особи для призначення почеркознавчої експертизи.

Метою проведення обшуку може бути виявлення підозрюваного, який переховується у певному місці (у родичів чи знайомих), або певній місцевості з подальшим його затриманням.

Особливістю обшуку у справах про вбивство військовослужбовця є те, що обстеженню підлягають приміщення, які могли бути місцем вбивства, переховування або розчленування трупа. При цьому потрібно враховувати, що після вчинення злочину ці приміщення могли піддаватися прибиранню (ремонту, спаленню, руйнування, руйнуванню від обстрілів) із метою знищення слідів вбивства. Тому пошук відповідних слідів (мікрочастинок) ведеться з урахуванням цієї обставини. Зокрема, обстеженню підлягають щілини підлоги (дошки, паркет), випуски і сифони рукомийників і ванн тощо. Для цього потрібно застосовувати спеціальні хімічні речовини і технічні засоби, залучати відповідних спеціалістів.

Допит підозрюваного. Значимість допиту особи, яка підозрюється у вчиненні вбивства військовослужбовця, зумовлена тим, що ніхто краще не знає обставин вчинення злочину, ніж сам злочинець. Але, з іншого боку, потрібно враховувати, що завжди існує можливість самообмови (взяття чужої вини на себе). Окрім того, потрібно брати до уваги, що для цієї категорії учасників кримінального процесу у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини характерною є зміна показань (відмова від раніше даних показань).

Відмінності у тактиці допиту підозрюваних зумовлені не стільки різницею в їхньому статусі, скільки в наявності в розпорядженні слідчого певної кількості доказів і можливості використання фактору раптової. У процесі допиту підозрюваного сприятливим фактором може бути використання фактору раптової, але, як правило, слідчий має змогу оперувати обмеженими доказами причетності особи до вбивства. У процесі додаткового допиту слідчий, як правило, володіє достатньою кількістю доказів, але змушений проводити цю слідчу дію тоді, коли підозрюваний вже ретельно продумав і визначив свою лінію поведінки на ухилення від відповідальності. Зокрема, потрібно виходити з того, що допит зазначених осіб може проводитися: 1) в безконфліктній ситуації; 2) в конфліктній ситуації.

Допит у *безконфліктній ситуації* має місце під час розслідування вбивств, вчинених в умовах очевидності, коли особа з самого початку визнає свою вину і виявляє каяття. Основним тактичним завданням у цій ситуації є збереження атмосфери безконфліктності і встановлення всіх обставин злочину з максимальною деталізацією показань стосовно обставин, які може знати тільки злочинець (скільки ударів, в яке місце, під яким кутом, положення потерпілого, що робив потерпілий, куди упав тощо). Доцільним є в такій ситуації використання звукозапису або відеозапису, оскільки технічні засоби дають змогу наочно зафіксувати умови та атмосферу проведення допиту і виключити в майбутньому намагання звинуватити слідчого в застосуванні незаконних прийомів ведення допиту (фізичного насильства, погроз, обману тощо).

Тактичний прийом максимальної деталізації показань спрямований на створення сприятливих умов для майбутньої перевірки одержаних показань шляхом проведення інших дій. Якщо найдрібніші факти, повідомлені підозрюваним (обвинуваченим) на допиті, знаходять підтвердження показаннями інших осіб, результатами огляду, висновками експертиз, то цим самим забезпечується достовірність його показань загалом. І якщо в майбутньому підозрюваний відмовиться від раніше даних показань, це не буде мати великого значення, оскільки повідомлена інформація була перевірена і знайшла підтвердження в системі доказів.

Допит у *конфліктній ситуації* найчастіше має місце в процесі розслідування вбивств, вчинених в умовах неочевидності, коли злочинець попередньо продумав свою лінію поведінки на випадок затримання і на допиті дає неправдиві показання. Неправдивість показань проявляється в їх суперечності вже зібраним у справі доказам, які були підставами для затримання або притягнення особи як обвинуваченого. У цій ситуації перед слідчим стоять дві взаємопов'язаних тактичних завдання: 1) викрити неправдивість показань; 2) переконати допитувану особу дати правдиві показання.

Загалом тактична схема допиту ґрунтується на викритті неправдивості показань шляхом оперування доказами, які зібрані в кримінальній справі. Тому до такого допиту слідчий має ретельно підготуватися і визначити порядок використання доказів (показань свідків, речових доказів, висновків експертиз). Звичайно, таких доказів може бути різна кількість і можливості слідчого можуть бути досить обмеженими. Як правило, якщо допитувана особа зайняла позицію на заперечення своєї вини всупереч уже встановленим фактам, переконати її у зворотному, тобто дати правдиві показання на першому допиті дуже важко. Тому перший допит часто має розвідувальний характер – його завдання полягає у встановленні орієнтації підозрюваного чи обвинуваченого на неправдиві показання і максимальної деталізації таких показань. Зразу ж після проведення першого допиту слідчий має спрямувати зусилля на збирання доказів (допити нових

свідків, пред'явлення особи для впізнання, очні ставки), які можна буде використати на другому допиті і спростовувати його позицію, показати її очевидну неспроможність.

Слідчий експеримент. Ця слідча дія найчастіше проводиться в ситуації, коли підозрюваний визнав свою вину і дав показання про обставини вчинення вбивства. При цьому слідчий може ставити перед собою дві взаємопов'язані мети: 1) перевірити, чи не бере обвинувачений на себе вину у вчиненні вбивства, якого він не вчиняв (рано чи пізно він відмовиться від цього); 2) встановити деталі механізму вчинення вбивства, наявність яких потім можна підтвердити проведенням інших слідчих дій.

Загалом слідчий експеримент спрямований на виявлення в підозрюваного злочинної обізнаності, тобто встановлення таких деталей вбивства, які може знати тільки той, хто його вчинив. Тому місцем його проведення має бути місце події, де підозрюваному пропонується продемонструвати (відтворити) свої дії під час вчинення злочину в тій самій самій обстановці. Для цього використовується манекен (потерпілий) і макети знаряддя вбивства. Наприклад, підозрюваному пропонується показати: де і в якому положенні знаходився потерпілий і він; скільки разів і куди саме він ударив і під яким кутом; як поводив себе потерпілий; в якому положенні він його залишив на місці події тощо. Відтворювані дії фіксуються в протоколі, а також за допомогою технічних засобів (фотографування, відеозапис) і потім порівнюються з результатами огляду місця події, показаннями свідків, висновками експертів. До участі в проведенні цієї слідчої дії доцільно залучати судово-медичного експерта, експерта криміналіста, яким при експерименті підозрюваним надано змогу ставити уточнюючі запитання з урахуванням даних, одержаних під час проведення експертних досліджень. Тим самим забезпечується комплексна перевірка показань підозрюваного.

Слідчий експеримент є ефективним засобом перевірки показань і отримання нових доказів, завдяки цьому слідча дія має комплексний характер. Вона фактично включає в себе фрагменти таких дій, як огляд, допит, пред'явлення для впізнання, експеримент. Відповідно до ст. 240 КПК України слідчий експеримент може проводитися не тільки для перевірки показань підозрюваного, але й показань свідків чи потерпілих, а також інших даних, одержаних під час провадження огляду та інших слідчих дій.

Висновки. Для того, щоб швидко і повно розкрити вбивство військовослужбовця і викрити винних осіб у процесі розслідування, необхідно знати певні кримінально-правові і криміналістичні особливості окремих обставин вбивства, методичні принципи їх розслідування і особливості застосування рекомендацій криміналістичної техніки і тактики в специфічних умовах розслідування вказаних виду умисного вбивства.

Методика розслідування умисних вбивств військовослужбовців являє собою систему оптимальних прийомів і засобів діяльності слідчого в специфічних умовах розслідування (бойова обстановка, малий час для огляду місця пригоди та трупа), розроблену для найкращого вирішення задач слідства на певній теоретичній і методичній основі з урахуванням кримінально-процесуальних вимог кримінально-правової і криміналістичної характеристик із розслідування умисних вбивств.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Херсон : ООО «Право». 2017. 392 с.
4. Саїнчин О.С. Кримінально-правова характеристика та основи розслідування умисних вбивств. Херсон – Одеса : Гельветика. 2018. 928 с.
5. Синєокий О.В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, які скоєні в умовах неочевидності : Науково-практичне видання для прокурорів, слідчих та оперативних працівників карного розшуку (монографія). Запоріжжя : Дике Поле, 1999. С. 27–31.
6. Видонов Л.Г. Криминалистические характеристики убийств и система типовых версий о лицах, совершивших убийства в отсутствие очевидцев : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1979. 22 с.
7. Клименко Н.І, Янчук О.А. Наукове забезпечення розслідування злочинів. *Право України*. 2003. № 1. С. 95.
8. Настільна книга слідчого / М.І. Панова, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова ; за ред. В.Я. Тація. Київ : Національна Академія України імені Ярослава Мудрого. 2003. 715 с.
9. Хань Г.А. Проблеми планування та організації розслідування злочинів в ОВС. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю*: матеріали 3-ї міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів, м. Донецьк, 28 березня 2003 р. Донецьк, 2003. С. 132–133.
10. Советская криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др. ; под ред. В.К. Лисиченко. Киев, 1998. 326 с.
11. Шепітько В.Ю. Криміналістика: енцикл. словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. В.Я. Тація. Херсон : Право. 2001. 560с.
12. Про оперативну-розшукову діяльність: Закон України від 2 лютого 1992 року / *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
13. Тактика обыска. Криминалистика. Учебник / Гусаков А.Н.; под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. Москва, 1994. 265 с.
14. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : Наказ МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700. *Офіційний вісник України*. 2012. № 84. Ст. 3408.

15. Салтевський М.В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2013. Вип. 57. С. 315–321.
16. Стратонов В.М., Захарченко О.В. Загальні положення взаємодії слідчого з органом дізнання в процесі розшуку та встановлення місця знаходження обвинуваченого. *Форум права*. 2011. № 1. С. 982–988.
17. Взаимодействие следователей со специалистами экспертно-криминалистических подразделений при производстве расследования : учебное пособие / под общей ред. Дозорова Н.Т., Зинина А.М., Статкуса В.Ф. и др. Москва, 1988. 67 с.
18. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 10. Ст. 54.
19. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038а-ХІІ. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T4038A0.html (дата звернення: 26.11.2020).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. No 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141.
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 26.11.2020).
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-V1. Kherson: ООО «Pravo». 2017. 392 s.
4. Sainchyn O.S. Kryminalno-pravova kharakterystyka ta osnovy rozsliduvannia umysnykh vbyvstv [Criminal-legal characteristics and bases of investigation of premeditated murders]. Kherson - Odesa : Helvetyka. 2018. 928 s.
5. Synieokyi O.V. Planuvannia ta orhanizatsiia rozsliduvannia kryminalnykh sprav pro umysni vbyvstva, yaki skoiieni v umovakh neochevydnosti : Naukovo-praktychne vydannia dlia prokuroriv, slidchykh ta operatyvnykh pratsivnykiv karnoho rozshuku [Planning and organizing the investigation of criminal cases of premeditated murders committed in conditions of obscurity: Scientific and practical publication for prosecutors, investigators and operatives of criminal investigation] (monohrafiia). Zaporizhzhia : Dyke Pole, 1999. S. 27–31.
6. Vidonov L.G. Kriminalisticheskie kharakteristiki ubiistv i sistema tipovykh versii o litcakh, sovershivshikh ubiistva v otsutstvie ochevidtsev [Forensic characteristics of murders and a system of standard versions of persons who committed murders in the absence of eyewitnesses] : avtoref. dis. ... kand. iurid. nauk : 12.00.09. Moskva, 1979. 22 s.
7. Klymenko N.I, Yanchuk O.A. Naukove zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv [Scientific support of crime investigation]. *Pravo Ukrainy*. 2003. № 1. S. 95.
8. Nastilna knyha slidchoho [Investigator's desk book] / M.I. Panova, V.Iu. Shepitko, V.O. Konovalova ; za red. V.Ia. Tatsiia. Kyiv : Natsionalna Akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. 2003. 715 s.
9. Khan H.A. Problemy planuvannia ta orhanizatsii rozsliduvannia zlochyniv v OVS. Vykorystannia suchasnykh dosiahnen kryminalistyky u borotbi zi zlochynnistiu [Problems of planning and organizing the investigation of crimes in the police]: *materialy 3-yi mizhvuz. nauk.-prakt. konf. studentiv, kursantiv i slukhachiv*, m. Donetsk, 28 bereznia 2003 r. Donetsk, 2003. S. 132–133.
10. Sovetskaia kriminalistika: metodika rassledovaniia otdelnykh vidov prestuplenii [Soviet criminology: methods of investigating certain types of crimes] / V.K. Lisichenko, V.I. Goncharenko, M.V. Saltevsii i dr.; pod red. V.K. Lisichenko. Kiev, 1998. 326 s.
11. Shepitko V.Iu. Kryminalistyka: entsykl. slovnyk (ukrainsko-rosiiskyi i rosiisko-ukrainskyi) [Criminalistics] / za red. V.Ia. Tatsiia. Kherson : Pravo. 2001. 560 s.
12. Pro operativno-rozshukovu diialnist [About operative-search activity]: Zakon Ukrainy vid 2 liutoho 1992 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 22. St. 303.
13. Taktika obyska. Kriminalistika. Uchebnik [Search tactics. Forensics. Textbook] / Gusakov A.N. ; pod red. I.F. Gerasimova, L.Ia. Drapkina. Moskva. 1994. 265 s.
14. Pro orhanizatsiiu vziaemodii orhaniv dosudovoho rozsliduvannia z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy vnutrishnikh sprav u poperedzhenni, vyjavlenni ta rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen [About the organization of interaction of bodies of pre-judicial investigation with other bodies and divisions of internal affairs in the prevention, detection and investigation of criminal offenses]: Nakaz MVS Ukrainy vid 14 serpnia 2012 roku № 700. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. 2012. № 84. St. 3408.
15. Saltevsii M.V. Vziaemodiia slidchoho z pratsivnykamy pidrozdiliv, yaki zdiisniuiut operativno-rozshukovu diialnist [Interaction of the investigator with employees of units that carry out operational and investigative activities]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia «Iurydychna»*. 2013. Vyp. 57. S. 315–321.
16. Stratonov V.M., Zakharchenko O.V. Zahalni polozhennia vziaemodii slidchoho z orhanom diznannia v protsesi rozshuku ta vstanovlennia mistsia znakhodzhennia obvynuvachenoho [General provisions of interaction of the investigator with the body of inquiry in the process of search and establishment of the location of the accused]. *Forum prava*. 2011. № 1. S. 982–988.
17. Vzaimodeistvie sledovatelei so spetsialistami ekspertno-kriminalisticheskikh podrazdelenii pri proizvodstve rassledovaniia [Interaction of investigators with experts of forensic departments during the investigation]: *uchebnoe posobie / pod obshchei red. Dozorova N.T., Zinina A.M., Statkusa V.F. i dr. Moskva, 1988. 67 s.*
18. Pro osoblyvosti derzhavnoi polityky iz zabezpechennia derzhavnoho suverenitetu Ukrainy na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh [On the peculiarities of state policy to ensure the state sovereignty of Ukraine in the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk regions]: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 2018. № 10. st. 54.
19. Pro sudovu ekspertyzu [About forensic examination]: Zakon Ukrainy vid 25 liutoho 1994 roku № 4038а-ХІІ. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T4038A0.html (data zvernennia: 26.11.2020).